

13. Lankshear C. Digital Literacies: Concepts, Policies and Practices / C. Lankshear, M. Knobel. – New York : Peter Lang, 2008. – 323 p.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2015

V. Kudlay

INDIVIDUAL DIGITAL LITERACY IN THE CONTEXT OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT

The article is devoted to the problem of individual computer literacy forming process in conditions of computers, office equipment and new information technologies use. Knowledge of the information security and data protection fundamentals defined as a key aspect of computer literacy. It is proposed to apply the term «digital literacy» instead of «technical literacy», because the word «digital» refers directly to contemporary information technologies that do not relate to the flow of information in analog form. The author considers to extend the definition of «digital literacy» in the context of a reading practice, writing and information sharing in the online environment, and values associated with this practice – social, cultural, political, educational. In this case, the definition of «digital literacy» is limited by «technological literacy», so it is appropriate to link the «digital» to essence of literacy. So the digital literacy can be understood as a theory and a practice that are focused on the use of digital technologies, including the ability to read, write and communicate using digital technology, the ability to think critically about digital technology, consider social, cultural, political and educational aspects of this activity. The most important skills of digital literacy are critical thinking and the ability to avoid false judgments about what we discover on the Internet. The specifics of mastering the digital literacy by individuals with different age are linked to a problem of «the digital divide». The necessity of mastering the digital literacy is associated with inevitable transformation of education process in the information society.

Key words: digital literacy, information society, information technology, identity, information threats.

УДК 94(477.6=12)“178/191”(045)

О. С. Манякіна

РЕЛІГІЙНІ ЗАСАДИ СУСПІЛЬНОГО БУТТЯ НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІСТІВ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я

У статті досліджуються релігійні засади суспільного буття німецького та менонітського населення Північного Приазов'я наприкінці XVIII–I чверті XX ст. Приділяється увага характеристиці основним рисам духовного життя німецькомовного населення. Окреслено їх взаємовідносини з представниками інших релігійних груп. Зазначено, що проживаючи на території України, німецькі переселенці прагнули зберегти свою етнічність, культуру і конфесійну самобутність.

Ключові слова: німецькі колоністи, релігійне життя, католики, протестанти, меноніти, конфесія, консисторія.

Релігія як соціокультурний феномен є важливим чинником, що позначає ідентичність сучасного українця, його ставлення до цілого ряду історичних, культурних, політичних явищ, а релігійна спадщина минулого ще й досі відчутно впливає на політичні та суспільні процеси, що відбуваються в Україні. Особливо виразно простежується зв'язок та переплетіння етнічної та релігійної ідентичності у національних меншин. Для відірваних від основного етнічного ядра спільнот церква завжди слугувала важливим чинником суспільної консолідації і збереження культурної самобутності, часто саме вона була наочним проявом етнокультурної відмінності. У цьому зв'язку актуальним є вивчення історичного досвіду функціонування німецьких колоній у локально-територіальному вимірі Північного Приазов'я наприкінці XVIII–I чверті ХХ ст.

Метою даної публікації є висвітлення релігійних засад суспільного буття німецькомовного населення на теренах Північного Приазов'я та його роль у формуванні релігійної ситуації в цьому регіоні.

Суспільне життя німецького населення протягом усього періоду знаходилося під впливом власних релігійних учень та відповідних інституцій. Згідно з останніми, переселенці будували власну життєву філософію, за допомогою якої зберігали самобутність на новій батьківщині. Утім, життя іноземних християн у регіоні, так само як і у Російській імперії загалом, зазнавало певних утискань з боку держави, яка намагалася, особливо з кінця ХІХ ст., підкорити власному впливу життя усіх церков. Ці процеси, хоча і призводили до поступової секуляризації церкви у житті колоній, однак так і не спромоглися зруйнувати тісний взаємозв'язок між колоністською сільською та церковною громадою. Певні правила організації церковно-релігійного життя переселенців були зазначені в урядовій «Інструкції про внутрішній розпорядок» та «Статуті про колоністів».

У сфері релігійного життя німецьких поселенців півдня України чітко виявляються три основні форми віросповідання – євангелістсько-лютеранська, римо-католицька та менонітська. Однією з характерних особливостей усіх основних форм віросповідань серед німецьких колоністів було глибоке задоволення у тих випадках, коли вони могли виконувати самовіддано ті обов'язки, які диктувалися їм їхньою вірою.

Другою характерною рисою духовного життя колоністів усіх віросповідань, на думку О. Замуройцева [3], була релігійна терпимість. Від самого початку заснування колоній лютерани, католики і меноніти мешкали по сусідству, а в перші роки поселення католики і лютерани проживали у змішаних колоніях. Згодом, правда, вони розійшлися, але це відбувалося цілком мирно і виключно для того, щоб як одним, так і другим було зручно ходити до своєї церкви і посилати дітей до своїх шкіл, але між ними ніколи не виникало серйозних суперечок, а тим більше антагонізмів.

Водночас, сучасна українська дослідниця Н. Буланова [1] дещо скорегувала тезу про міжетнічну безконфліктність в німецьких колоніях і вказала на неоднозначність міжконфесійні взаємини між протестантами та католиками. Конфлікти в колоніях з римо-католицьким і протестантським населенням виникали тоді, коли вони торкалися фінансових питань. Іншим чинником конфліктів була досить ефективна пропаганда протестантських діячів у сусідніх римо-католицьких колоніях. Римо-католицьке духовенство Катеринославщини неодноразово скаржилося Тираспольському єпископу на прозелітизм вюстистів серед католицького населення. Особливого значення проблема взаємин з іншими християнами набула в менонітських громадах, як один із аспектів боротьби за чистоту власних рядів. Частина менонітів (фламандці і швейцарці) виступала

за повну самоізоляцію і закриті богослужіння, а фризи допускали спілкування з близькими за духом групами – гутерцями і пієтистами [10, с. 115, 99].

Третьою характерною рисою колоністської релігійності було те, що вона найтісніше пов'язувалася з патріотизмом. Формула цього взаємозв'язку дуже проста – підкорятися владі заради страху перед Богом. Такою була стара традиція серед колоністів, яку вони привезли з колишньої батьківщини. На їх думку, опір владі тотожний безбожжю. Подібно тому як дитина мусить поважати своїх батьків, так і підлеглий громадянин зобов'язаний коритися владі. «Любов колоністів до батьківщини, – зауважує Я. Штах, – зосереджується, головним чином, на їх церкві. Такою є релігія колоністів, ця релігія селян, що стоїть набагато вище будь-якого віросповідання і будь-якої національності, і звертає на ці відмінності мало уваги, але при цьому до такої міри загартовує характер, що колоніст віддає перевагу смерті, аніж легковажному ставленню до вищезгаданих святих для нього речей. Адже душу кожного народу можна найкраще пізнати по його ставленню до церкви і виконанню ним релігійних обов'язків [15, с. 255].

Шкільна освіта довгий час була сферою активного втручання релігійних установ колоністів, як католиків, так і протестантів. Усі питання освіти знаходилися під контролем керівників релігійних общин: протестантських пасторів, католицьких священиків, менонітських духовних старшин. Вплив церкви на школу був законодавчо закріплений у законі про Євангельсько-Лютеранську церкву в Росії (1832 р.), де урок закону Божого оголошувався головною метою відвідання церкви. Фактично, всі школи в колоніях підпорядковувалися відповідним конфесійним організаціям. Така ситуація тривала аж до 80-х років XIX ст., царський уряд позбавив німецькі навчальні заклади прав самоврядування. У перші роки колонізації траплялося і так, що одне й те ж саме приміщення використовували як для навчання дітей, так і для релігійних зібрань. При визначенні, що будувати раніше – школу чи церкву, меноніти й лютерани надавали перевагу першій, а католики – другій. Духовні особи намагалися уберегти школу від нагляду царського уряду, перешкоджали спробам її русифікації, але водночас чинили опір змінам шкільних програм на користь світських предметів. Усе це робилося для того, щоб зберегти колоністську школу як осередок етнічної й релігійної самобутності переселенців [2, с. 55].

У 20-30-і рр. XIX ст. в колоністських поселеннях вже існувала самобутня система шкільної освіти. У 1841 р. керівництво колоній Півдня розробило й ухвалило «Правила відвідування сільських шкіл та дитячого навчання» [12, с. 149–150]. Німецькі школи до 1871 р. підпорядковувалися загальній системі колоністського управління. Після ліквідації останньої, у період з 1871 до 1881 рр., школами відало управління місцевих органів міністерства Державного майна. Фактичне управління освітою в німецьких поселеннях того періоду здійснювало колоністське духовництво. Саме воно тривалий час визначало зовнішнє обличчя освіти й основні напрямки її розвитку. На думку духовництва, головним завданням школи має бути виключно релігійне виховання молоді. Одержанню наукових і практичних знань приділялося дуже мало уваги [3, с. 146].

Релігійна тематика займала головне місце у літературі, що видавалися у німецьких колоніях. Найбільша питома вага серед тогочасних видань належала релігійній літературі (з 1905 р. почали виходити газета «Botshafter» та релігійний журнал «Friedensstime», а у 1906 р. засновано у с. Гальбштадт менонітське книговидавниче товариство «Радуга».

Також церква виконувала ще й судову функцію – найстрашнішим покаранням було рішення виборних старійшин та духовних лідерів громад про відлучення порушника від громади та вигнання з общини.

Особливо виражений був вплив релігії на розвиток менонітських громад. Вони були влаштовані так, що все особисте, економічне і культурне життя їх членів було

підпорядковане авторитету менонітських вірувань і традицій. Рада старійшин, громада і сім'я були інститутами соціального контролю, які протидіяли девіантній поведінці членів общин з метою підтримки соціальної стабільності і збереження встановлених правил, традицій, ритуалів. Старійшина слідкував за приватним життям кожного колоніста. Лінощі каралися грошовим стягненням і суспільно корисною працею [11, с. 199–202].

Очікування «другого пришествя» Христа в общинах відбувалося шляхом ведення тверезого і благочестивого стилю життя. Меноніти вели тверезий спосіб життя, слідкували за виконанням заборони щоденного пияцтва. В колоніях не віталосся відвідування питного закладу, хоч меноніти пили пиво до їжі вдома: келих пива за весь спекотливий літній день [17, с. 38]. За пиятику і погану поведінку менонітська громада відправляла общинників до «смирительного дому», хоч такі випадки були нечастими. Як зазначає А. Клаус, у першій половині XIX ст. на рік припадало 0,7 випадків пияцтва в молочанських селах і відповідно 0,02 у хортицьких [7, с. 707].

Випадки карних злочинів і позашлюбних дітей були винятками в менонітських колоніях. Чиновник А. Фадєєв зазначав, що лише раз було покарано меноніта у молочанських селах за весь час його служби, коли той напідпитку задавив дитину, переїхавши її возом [13, с. 83]. Ще один випадок зафіксовано в маріупольській колонії Бергталь, де було знайдено вбиту позашлюбну дівчинку в ямі для добрива [16, с. 23].

Норми шлюбно-родинних відносин являли собою систему традицій, сукупність культурно-історичних і конфесійних правил стосовно взаємовідносин між чоловіком і жінкою в шлюбі, між батьками та їхніми дітьми, між шлюбною парою та іншими родичами. Змішані шлюби у німців складали виняток, причому в таких випадках таке одруження переслідувалося. Так наприклад, якась великороска Акуліна Крючкова, вступивши до шлюбу, стала Кароліною, а дітей називали Емілією, Балтазаром, Іоганном та ін. Така національна замкнутість та ізольованість свідчила про низький рівень німецької культури, на думку С. Шелухіна [14, с. 48].

Статистичні відомості надають інформацію про наявність перелюбу у менонітів, хоч і зрідка. За 37 років (з 1804 р. по 1841 р.) у Молочанському окрузі було 111 випадків осудження за злочини і різні провини, тоді як за 10 років, з 1831 р. по 1841 р., у Хортицькому – 67. Переважна більшість становила саме за перелюб: у молочанських колоніях – 36,93% від усіх порушень та 1,1 випадку на рік та відповідно в хортицьких – 35,82% та 2,4 випадка [7, с. 707–708]. Ці дані стосуються насамперед чоловіків, а не жінок, тому що сучасники писали, що ніколи не було прикладу, щоб одружена жінка була звинувачена в шлюбній невірності у менонітських селах [8, с. 4–5].

Становище жінки і чоловіка в німецьких общинах зумовлене усталеними в їхньому середовищі стереотипами поведінки, традиційними культурними, релігійно-психологічними, соціальними стандартами. Картина світу у німців-менонітів формувалася на підставі уявлення про світ, який поділявся на сферу жіночу й чоловічу. У родинних консервативних селян жінка корилася в усьому годувальнику-чоловікові, і її заняття були традиційно жіночими. В общині їм рекомендувалася пасивна поведінка: виконувати домашню роботу і чекати повернення чоловіка. Взагалі, відносно жінки у колоністів існувало правило, що вони не повинні йти далі «Kirche, Kinder, Küche» тобто (церкви, дітей, кухні) [14, с. 51–53].

Після смерті чоловіка, вдови, окрім посагу, отримували $\frac{1}{4}$ рухомості та, окрім цього, право на 1 кімнату в будинку та на $\frac{1}{4}$ частину приміщення в будівлях. Кухня була спільною зі спадкоємцем, але були випадки, коли між матір'ю і невісткою виникали негаразди, син ставив другу піч. Це був такий звичай, який зберігався, і волосні суди теж так вирішували [14, с. 50–51]. Є свідчення і про те, що після смерті голови родини жінка ставала берегинею всіх родинних справ, нерідко починала переймати нетрадиційні

соціальні ролі, які раніше виконував її чоловік.

В общинах поважалися старі люди, тому що вони були носіями мудрості й досвіду. У родинях авторитет чоловіків і жінок із віком зростав. Перехід у вікову категорію старих і довгожителів позначав вершину соціального статусу, якої міг досягти індивід.

У менонітському традиційному суспільстві, де діти, батьки, діди, прадіди жили в одній оселі, смерть вважалася природною, коли помирали батьки у похилому віці. Однак, якщо один з подружжя помирав молодим, або дитина, то це було стресом для другої половини пари, дітей, родичів і вважалося Божим випробуванням. На смерть дивилися як на неминуче, життя розумілося як скороминуше існування душі, поховальні традиції підкріплювалися вірою у її воскресіння. [16, с. 49–54].

Спосіб життя менонітів був консервативним, день був розділений на частини згідно з розпорядком споживання їжі. Найголовнішою характеристикою менонітського традиційного суспільства було те, що більшість працювала на землі.

Побут, повсякденне життя, позавиробнича сфера включають задоволення духовних потреб, зокрема у відпочинку і розвагах. Згідно рішення Опікунського комітету танці, музика суворо заборонялись, навіть у питних закладах, та за порушення визначалося грошове покарання на підставі ст. 29 і 30 Уставу «Про покарання» [6, арк. 1–12], хоча без відому старійшин зустрічались.

Релігійні правила зобов'язували менонітів підтримувати своїх рідних [5, арк. 1–5]. Як зазначає нащадок молочанських менонітів П. Классен, у неділю, після молитовного будинку, родичі відвідували один одного, візити включали застілля, так звану фаспу або веспер, спілкування. Ходили до гостини і в інші дні, зазвичай після вечері, однак вони вже не включали застілля.

Музика колоністів переважно розвивалась у стінах молитовних будинків. Традиція співу без акомпанементу принесена в південноукраїнські колонії із Німеччини. Гімни зберігались у пам'яті віруючих і повторювались кожної неділі солістом і хором. Збереження мелодій залежало від пам'яті солістів, і з роками з ними відбувались зміни. Колоністи співали в так званому старому стилі. У молитовних будинках інструментальна музика не використовувалась, її заміняв багатоголосий спів. Лише в окремих із них у другій половині XIX ст. з'явилися органи.

Свобода творчості обмежувалась авторитетом вірувань, які підтримував інститут духовних старійшин [9, с. 3] У 1860 р. духовний старійшина Я. Епп назвавши спів за новою системою «антихристиянським», а вже через десятиріччя написав, що його слід використовувати скрізь.

Перші покоління німців не тільки зберегли свою мову, звичаї та культуру, релігію, але й зберегли досить активні зв'язки зі своєю історичною батьківщиною. В реєстрі справ Контори опікунства більшу групу складають документи про заповіти, доручення, свідоцтва колоністів і менонітів «відносно надання прав на власність у Пруссії, отримання спадку за кордоном» [4; 6].

До початку XX ст. у менонітських колоніях склалася традиція святкування релігійних свят і Нового Року. Святкували лише дванадцять днів на рік (Різдво – три дні, Новий рік – один день, Великдень – чотири дні, Вознесіння Господнє – один день, Трійця – три дні).

Ще однією подією було весілля. Одружитися могли ті, хто пройшов обряд хрещення. Статева сегрегація, відділення однієї частини населення від іншої за ознакою статі мала наслідком те, що шлюби рідко були щасливими [17, с. 51], тому що хлопець і дівчина до весілля, зазвичай, не знали одне одного. Меноніти вважали, що зближення молодих людей обох статей до весілля до розпусти. Усе село запрошувалося на весілля, церемонія проходила у молитовному домі.

За даними щоденника Я. Еппа, найбільше шлюбів укладалося у жовтні, листопаді, грудні, січні, коли було найменше землеробських робіт і дороги були задовільними, 10 % шлюбів було зафіксовано в червні між весняним періодом робіт і збиранням урожаю. Шлюби не укладалися навесні і восени, коли шляхи були поганими, і взимку, під час завірюх. 2/3 шлюбів були укладені в неділю, 1/3 – у вівторок і четвер [16, с. 51–52].

Таким чином, згуртованість общини і релігійні особливості менонітів зумовили консервацію традиційних елементів побуту. Релігійне життя німецького населення у Північному Приазов'ї було представлено майже усіма християнськими конфесіями, включно із такою самотньою, як менонітство. Вже сам факт існування подібного сусідства на обмеженій території підштовхує до висновку, що населення даного регіону відзначалося віротерпимістю, що оберігало право кожної людини на віросповідання згідно з власними конфесійними уподобаннями. Появу та поширення у регіоні численних релігійних течій обумовили культурні та релігійні чинники. Не останню роль відігравали також звичаї та моральні критерії, однак, особливо серед менонітів, провідним виявився соціальний фактор, дія якого підсилювалася майновим розшаруванням серед поселенців-власників. До того ж, у менонітів дедалі більше загострювалася боротьба між духовними та світськими старійшинами, яка відбивалася на цілісності їхнього суспільства. Саме під впливом цих обставин, в умовах бурхливого розвитку промисловості у другій половині XIX ст. виникає рух за збереження соціальної рівності серед колишніх колоністів. І, якщо прагнення соціальної справедливості серед українського селянства набувало яскравої політичної спрямованості, то у менонітському середовищі воно мало релігійне забарвлення. На практиці численні релігійні течії сприймалися більшістю колоністів у руслі духовного пробудження, тому особлива увага приділялася протестантами та менонітами вихованню та освіті.

Список використаної літератури

1. Буланова Н. М. Християнські конфесії Катеринославщини останньої чверті XVIII – початку XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Наталія Миколаївна Буланова; Дніпропетровський національний ун-т. - Дніпропетровськ, 2006. – 252 с. ; *Bulanova N. M. Khrystyianski konfesii Katerynoslavshchyny ostannoï chverti XVIII – pochatku XX st. : dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01 / Nataliia Mykolaivna Bulanova; Dnipropetrovskiy natsionalnyi un-t. Dnipropetrovsk, 2006. – 252 s.*
2. Васильчук В. М. Німці в Україні. Історія і сучасність (друга половина XVIII – початок XXI ст.) / В. М. Васильчук. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2004. – 341 с. ; *Vasylchuk V. M. Nimtsi v Ukraini. Istoriiia i suchasnist (druha polovyna XVIII – pochatok XXI st.) / V. M. Vasylchuk. – Kyiv : Vyd. tsentr KNLU, 2004. – 341 s.*
3. Замуройцев О. В. Німецькі колонії Півдня України у другій половині XIX – на початку XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олексій Вікторович Замуройцев; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2009. – 220 с. ; *Zamuroitsev O. V. Nimetski kolonii Pivdnia Ukrainy u druhii polovyni XIX – na pochatku XX st. : dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01 / Oleksii Viktorovych Zamuroitsev; Cherkaskiy natsionalnyi universytet imeni Bohdana Khmelnytskoho. – Cherkasy, 2009. – 220 s.*
4. ДАДн.О – Ф.134. – Оп. 1. – Спр 153. – 69 арк.; ДАДн.О – Ф.134. – Оп. 1. – Спр 153. – 69 арк.
5. ДАОО – Ф.89. – Оп. 1. – Спр 561. – 5 арк.; ДАОО – Ф.89. – Оп. 1. – Спр 561. – 5 арк.

6. ДАОО – Ф.6. – Оп. 5. – Спр 379. – 12 арк.; Оп 1. – Спр 1874. – 43 арк.; Оп 2. – Спр 9316. – 12 арк.; ДАОО – F.6. – Op. 5. – Spr 379. – 12 ark.; Op 1. – Spr 1874. – 43 ark.; Op 2. – Spr 9316. – 12 ark.

7. Клаус А. А. Сektatory-kolonisty v Rossii / А. А. Клаус // Вестник Европы. – 1868. – Т. 3, № 6. – С. 707–708.; Klaus A. A. Sektatory-kolonisty v Rossii / А. А. Klaus // Vestnik Yevropy. – 1868. – Т. 3, № 6. – S. 707–708

8. Клибанов А. И. Меннонитская колонизация на юге России в XVIII – XIX вв. : тез. дисс. / А. И. Клибанов – Ленинград, 1935. – 5 с. ; Klibanov A. I. Mennonitskaya kolonizatsiya na yuge Rossii v XVIII – XIX vv. : tez. diss. / А. I. Klibanov – Leningrad, 1935. – 5 s..

9. Кривохатський М. Меноніти на Україні / М. Кривохатський.– Харків : Пролетарій, 1930. – 48 с. ; Kryvokhatskyi M. Menonity na Ukraini / М. Kryvokhatskyi.– Kharkiv : Proletarii, 1930. – 48 s.

10. Лиценбергер О. А. Римско-католическая церковь в России. История и правовое положение / О. А. Лиценбергер. – Саратов : Поволжская академия Госслужбы, 2001. – 382 с. ; Litsenberger O. A. Rimsko-katolicheskaya tserkov v Rossii. Istoriya i pravovoe polozhenie / О. А. Litsenberger. – Saratov : Povolzhskaya akademiya Gossluzhby, 2001. – 382 s.

11. Оммер. Менонистские колонии на Молочных Водах / Оммер // Одесские Вести. – 1839. – № 17. – С. 199-202. ; Ommer. Menonistskie kolonii na Molochnykh Vodakh / Ommer // Odesskie Vesti. – 1839. – № 17. – S. 199-202.

12. Очерки истории немцев и меннонитов Юга Украины (конец XVIII–первая половина XIX в.) / под ред. С. И. Бобылевой. – Днепропетровск : Арт-Пресс, 1999. – 232 с. ; Ocherki istorii nemtsev i mennonitov Yuga Ukrainy (konets XVIII –pervaya polovina XIX v.) / pod red. S. I. Bobylevoy. – Dnepropetrovsk : Art-Press, 1999. – 232 s.

13. Фадеев А. М. Воспоминания: 1790–1867 гг.: В 2-х ч. / А. М. Фадеев – Одесса : Типография Высочайше утвержденного Южно-русского общества печатного дела, 1897. – 256 с. ; Fadeev A. M. Vospominaniya: 1790–1867 gg.: V 2–kh ch. / А. М. Fadeev – Odessa : Tipografiya Vysochayshe utverzhdenного Yuzhno-russkogo obshchestva pechatnogo dela, 1897. – 256 s.

14. Шелухин С. П. Немецкая колонизация [Доклад, прочитанный 8 ноября 1914 г. в Собрании Киевского юридического общества при Императорском Университете Св. Владимира и 22 ноября 1914 г. в заседании Историко-филологического Общества при Императорском Новороссийском университете] / С. П. Шелухин. – Одесса : Издание Акционерного Южно – Русского Общества Печатного дела, 1915. – 83 с. ; Shelukhin S. P. Nemetskaya kolonizatsiya [Doklad, pročitannyu 8 noyabrya 1914 g. v Sobranii Kievskogo yuridicheskogo obshchestva pri Imperatorskom Universitete Sv. Vladimira i 22 noyabrya 1914 g. v zasedanii Istoriko-filologicheskogo Obshchestva pri Imperatorskom Novorossiyskom universitete] / S. P. Shelukhin. – Odessa : Izdanie Aktsionernogo Yuzhno – Russkogo Obshchestva Pечатnogo dela, 1915. – 83 s.

15. Штах Я. Очерки из истории и современной жизни южнорусских колонистов / Я. Штах. – Москва, 1916. – 345 с. ; Shtakh Ya. Ocherki iz istorii i sovremennoy zhizni yuzhnorusskikh kolonistov / Ya. Shtakh. – Moskva, 1916. – 345 s.

16. Jacob D. Epp. A Mennonite in Russia: The Diaries of Jacob D. Epp 1851. – 1880. / Translated and edited, with an introduction and analysis, by Harvey L. Dyck] / Jacob D. Epp. – Toronto : University of Toronto Press, 1991. – 456 p.

17. Rempel D. A Mennonite family in Tsarist Russia and the Soviet Union. 1789 – 1923 / D. David, Rempel with C. R. Carlson. – Toronto : University of Toronto Press Incorporated, 2002. – 213 p.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2015

E. Manyakina

RELIGIOUS PRINCIPLES OF SOCIAL LIFE OF GERMAN COLONISTS OF THE NORTH AZOV SEA REGION

The article deals with religious principles of social life of German colonists of the North Azov Sea region at the end of the XVIII – the 1-st quarter of the XX century. Attention is paid to the characteristics of main features of the spiritual life of the German-speaking population.

It is indicated that religious life of the German population in the North Azov Sea region was represented by almost all Christian denominations, including the original one, such as Mennonites. The life of this neighborhood in a limited area leads to the conclusion that the population of the region abided religious tolerance, protecting the right of every person to worship according to their own religious preferences. The emergence and spread of many religions in the region caused cultural and religious factors. Not only customs and moral criteria, especially among Mennonites, were the leading social factor the impact of which was strengthened by stratification among the owners of rural residents. In addition, the Mennonites increasingly struggled between the secular and spiritual elders, who reflected on the integrity of their society. It was under the influence of these circumstances in terms of rapid industrial development in the second half of the nineteenth century. There was a movement for the preservation of social equality among the former colonists. And if the desire of social justice among the Ukrainian peasantry acquired a bright political orientation, in the Mennonites environment it had a religious connotation. In practice, many religious movements were perceived by the majority of the colonists in line with spiritual awakening. So special attention was given to Protestants and Mennonites upbringing and education.

Key words: German colonists, religious life, Catholics, Protestants, Mennonites, confession, consistory.

УДК 930.2:327(477)''1649/1658''

Ю. М. Нікольченко, Ю. М. Кочина

ДІЛОВОДСТВО ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГЕТЬМАНЩИНИ В 1649–1658 РОКАХ

У статті розглядаються питання організації та особливості діловодства зовнішньополітичної діяльності Гетьманщині в 1649–1658 рр. під керівництвом Богдана Хмельницького та Івана Виговського.

Аналізується діяльність Генеральної військової канцелярії як базової установи щодо життєдіяльності та ефективності системи міжнародного діловодства і дипломатичного документування в Гетьманській Україні, визначаються посадові обов'язки її працівників. Дається характеристика видовим ознакам та особливостям козацьких документів дипломатичного характеру.

Ключові слова: Гетьманщина, гетьман, Генеральна військова канцелярія, зовнішньополітичне діловодство, послы, писарі, перекладачі, товмачі, документи дипломатичного характеру, видові ознаки документів.